

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту соціальної та
політичної психології НАПН України
член-кореспондент НАПН України
Микола СЛЮСАРЕВСЬКИЙ

«30» січня 2024 року

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Кравчук Світлани Леонтіївни «Психологія прощення у взаємодії
суб'єктів воєнно-політичних подій»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
зі спеціальності 19.00.11 – політична психологія**

Дисертація Кравчук С. Л. розглядалась на розширеному засіданні відділу психології мас та спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, на якому були присутні:

- з відділу психології мас та спільнот: докт. психол. н., проф., головний науковий співробітник Васютинський В. О.; докт. психол. н., старший дослідник, завідувачка відділу Губеладзе І. Г.; канд. психол. н., доцент, провідний науковий співробітник Коробка Л. М.; канд. психол. н., науковий співробітник Стрільчук О. В.; доктор філософії, науковий співробітник Діброва В. А.;

- з відділу психології малих груп та міжгрупових відносин: докт. психол. н., проф., головний науковий співробітник відділу Горностай П. П.;

- з відділу психології спілкування: докт. психол. н., проф., завідувачка відділу Бевз Г. М.;

- з відділу психології політико-правових відносин: докт. психол. н., завідувачка відділу Довгань Н. О.

СЛУХАЛИ:

1. Доповідь Кравчук С. Л. за матеріалами дисертаційної роботи «Психологія прощення у взаємодії суб'єктів воєнно-політичних подій», поданої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія.

Тему дисертаційної роботи «Психологія прощення у свідомості та поведінці суб'єктів воєнно-політичних подій» затверджено на засіданні Вченої ради Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (протокол № 14/19 від «28» листопада 2019 року) та узгоджено й перезатверджено у формулюванні «Психологія прощення у взаємодії суб'єктів воєнно-політичних подій» рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 1 від «28» січня 2020 року).

2. Запитання до здобувача.

Запитання по темі дисертації ставили: докт. психол. н., проф. Горностай П. П.; докт. психол. н. Довгань Н. О.; докт. психол. н., старший дослідник Губеладзе І. Г.; канд. психол. н., доцент Коробка Л. М.

3. Виступи у обговоренні роботи.

В обговоренні дисертації взяли участь: докт. психол. н., проф. Бевз Г. М.; докт. психол. н., проф. Горностай П. П.; докт. психол. н. Довгань Н. О.; докт. психол. н., старший дослідник Губеладзе І. Г.; докт. психол. н., проф. Васютинський В. О.; канд. психол. н., доцент Коробка Л. М.

УХВАЛИЛИ:

ПРИЙНЯТИ такий висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів докторської дисертації:

1. Актуальність теми дослідження.

В дисертаційній роботі Кравчук С. Л. розглядає проблематику психології прощення у взаємодії суб'єктів воєнно-політичних подій. Вибір теми зумовлено фундаментальним характером проблеми, її актуальністю, недостатнім теоретико-емпіричним її дослідженням, теоретичною і практичною значущістю. Дисертантка висвітлює психологічний зміст, структуру, психологічні закономірності, механізми, чинники прощення як соціально-психологічного феномена. Актуальним є дослідження прощення на внутрішньоособистісному і міжособовому рівнях.

У теоретичній частині дисертації авторка, систематизуючи роботи українських та зарубіжних науковців, здійснила ретельний аналіз проблематики категоріального змісту поняття «прощення» в наукових дослідженнях, типів прощення в соціально-психологічному дискурсі, психології прощення в індивідуалістичних і колективістських культурах, психологічних чинників прощення, непростення злочинів проти людяності у сучасному науковому знанні, психологічного змісту справжнього самопростення і псевдосамопростення.

Заслугове на увагу розробка та апробація авторських психодіагностичних методик для діагностики готовності до прощення, стратегій первинного і вторинного контролю, психологічної пружності,

визначення характеристик людини, схильної до прощення в міжособовій взаємодії, ставлення до прощення, життя і воєнно-політичних подій, розуміння й оцінки концептів «помста», «життя» і «людина, яка мстить за кривду в міжособовій взаємодії», а також адаптація іноземних методик «Шкала рішення пробачити» (D. Davis, J. Hook, D. Van Tongeren et al.), «Шкала емоційного прощення» (E. Worthington, J. Hook, S. Utsey et al.), «Діагностика міжособового непростення в близьких стосунках» (M. McCullough, K. Rachal, S. Sandage et al.) та опитувальника релігійного копінгу (K. Pargament, M. Feuille, D. Burdzy).

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконувалось у межах планового наукового дослідження лабораторії психології мас та спільнот «Соціально-психологічні ефекти взаємодії спільнотних ідентичностей в умовах міждержавного воєнно-політичного протистояння» (2022-2024 рр.; номер держреєстрації – 0123U100991).

Тему дисертаційної роботи «Психологія прощення у свідомості та поведінці суб'єктів воєнно-політичних подій» затверджено на засіданні Вченої ради Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (протокол № 14/19 від “28” листопада 2019 року) та узгоджено й перезатверджено у формулюванні «Психологія прощення у взаємодії суб'єктів воєнно-політичних подій» рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 1 від “28” січня 2020 року).

3. Наукова новизна отриманих результатів:

вперше:

- визначено феномен прощення як прояв суб'єктної активності, спрямованої на усвідомлення змісту переступу/кривди і трансформацію ставлення до цього змісту, як власний вибір суб'єкта, як багатовимірне і різнорівневе явище, що має процесуальний і синергетичний характер та являє собою: по-перше, нелінійний і нерівномірний процес у просторово-часовому і когнітивно-мотиваційному вимірах свідомої відмови суб'єкта від думок про завдану шкоду, зумовлених нею негативних емоцій, прагнення до помсти та заміни їх більш нейтральними і/або позитивними; по-друге, особистісний ресурс подолання, який є чинником психологічної пружності і посттравматичного зростання;

- розроблено інтегративно-структурну концепцію прощення у взаємодії суб'єктів воєнно-політичних подій;

- обґрунтовано типологію готовності до прощення в міжособовій взаємодії, яка охоплює: 1) реституційне прощення (на основі відшкодування), 2) прощення через очікування інших, 3) релігійне прощення, 4) прощення як засіб досягнення соціальної гармонії, 5) безумовне прощення;

- розроблено й апробовано авторські психодіагностичні методики для діагностики готовності до прощення, стратегій первинного і вторинного

контролю, психологічної пружності, визначення характеристик людини, схильної до прощення в міжособовій взаємодії, ставлення до прощення, життя і воєнно-політичних подій, розуміння й оцінки концептів «помста», «життя» і «людина, яка мстить за кривду в міжособовій взаємодії»; визначено психологічні механізми прощення у міжособовій взаємодії (позитивна переоцінка, соціальний інтелект, емпатія, прийняття відповідальності, емоційний інтелект, самоконтроль);

- виявлено психологічні закономірності готовності до прощення в міжособовій взаємодії суб'єктів воєнно-політичних подій: 1) у добровольців-ветеранів готовність до прощення як засобу досягнення соціальної гармонії більш виражена порівняно з цивільними чоловіками; у добровольців-ветеранів емоційний компонент прощення яскраво не відобразився, проте в структурі концепту «людина, яка схильна до прощення в міжособовій взаємодії» найбільше виділились такі складові, як життєрадісність, активність, відчуття щастя, успішність, задоволеність, надія, оптимізм, неохочість до провини й сорому; у цивільних чоловіків, цивільних жінок, дружин активних УБД, ВПО жіночої статі виявлено прямі зв'язки готовності до прощення як засобу досягнення соціальної гармонії із задоволеністю життям, відчуттям щастя, розумінням важливості своєї діяльності, сприянням добру, задоволеністю стосунками з іншими людьми, щасливим сімейним життям, добрим душевним станом; добровольцям-ветеранам та дружинам активних УБД більш властива готовність до релігійного прощення порівняно з іншими групами респондентів; 2) цивільним чоловікам готовність до реституційного прощення більш властива, ніж цивільним жінкам; у цивільних чоловіків виявлено обернені кореляційні зв'язки готовності до реституційного прощення з відчуттям щастя, розумінням важливості своєї діяльності та призначення, щасливим сімейним життям, задоволеністю стосунками з іншими людьми; 3) у цивільних жінок готовність до безумовного прощення є виразнішою, ніж у цивільних чоловіків; не виявлено відмінностей між добровольцями-ветеранами і цивільними чоловіками; у добровольців-ветеранів і цивільних чоловіків готовність до безумовного прощення прямо пов'язана зі сприянням добру та обернено – із мстивістю; у всіх жіночих групах виокремлено позитивні зв'язки з відчуттям щастя та задоволеністю стосунками з людьми; у жіночих групах та в цивільних чоловіків ця готовність пов'язана також із задоволеністю життям, щасливим сімейним життям і добрим душевним станом; 4) у ВПО жіночої статі готовність до прощення через очікування інших є менш вираженою, ніж у цивільних жінок і дружин активних УБД; готовність до прощення через очікування інших є виразнішою в цивільних чоловіків порівняно з цивільними жінками; у цивільних чоловіків і цивільних жінок вона прямо пов'язана із сприянням добру, у цивільних жінок – також із щасливим сімейним життям.

4. Теоретичне значення результатів дисертації

Теоретичне значення результатів дисертації полягає у поглибленні і розширенні наукових уявлень про:

- психологічний зміст, структуру, типи, критерії, чинники, основні закономірності прощення як соціально-психологічного феномена;

- типологію готовності до прощення в міжособовій взаємодії: реституційного (на основі відшкодування), через очікування інших, релігійного, як засобу досягнення соціальної гармонії, безумовного;

- психологічні механізми прощення (позитивна переоцінка, соціальний інтелект, емпатія, прийняття відповідальності, емоційний інтелект, самоконтроль) в міжособовій взаємодії, що забезпечують нелінійний і нерівномірний процес прощення у просторово-часовому і когнітивно-мотиваційному вимірах;

- особливості прагнення до помсти у відповідь на кривду в міжособовій взаємодії у різних категорій респондентів; зміст самопрощення як значущого чинника зниження депресії і зростання психологічного благополуччя;

- можливості позитивного впливу готовності до самопрощення та рішення пробачити образу в міжособовій взаємодії на посттравматичне зростання учасників воєнно-політичних подій;

- зв'язки психологічної пружності з готовністю до прощення та самопрощення; психологічну пружність і задоволеність життям у контексті прощення і самопрощення;

- особливості батьківських практик виховання як чинника готовності до самопрощення (оптимізм батьків, брак домінування одного з них, гармонія в стосунках, брак підвищених вимог до дійсності, задоволеність успіхами і поведінкою дитини, брак частих покарань, відвертість і близькість дитини з матір'ю, теплі й добрі взаємини дитини з батьками);

- психологічні ефекти процесу прощення в міжособовій взаємодії (поліпшення психічного здоров'я, підвищення психологічного благополуччя, посилення психологічної пружності, посттравматичне зростання, послаблення агресивних і депресивних проявів, зниження прагнення до помсти);

- чинники психологічної пружності українських громадян, які отримали тимчасовий захист у країнах ЄС;

- чинники посттравматичного зростання учасників воєнно-політичних подій.

5. Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості застосування результатів теоретико-емпіричного дослідження у процесі подальшої розробки проблеми прощення і самопрощення; адаптації методик «Шкала рішення пробачити» (D. Davis, J. Hook, D. Van Tongeren et al.), «Шкала емоційного прощення» (E. Worthington, J. Hook, S. Utsey et al.), «Діагностика міжособового непростення в близьких стосунках» (M. McCullough, K. Rachal, S. Sandage et al.) та опитувальник релігійного копінгю (K. Pargament, M. Feuille, D. Burdzy). Результати дослідження можуть

бути корисними в психологічній роботі з населенням з метою поліпшення психічного здоров'я, підвищення психологічного благополуччя, посилення психологічної пружності, посттравматичного зростання, послаблення агресивних і депресивних проявів, зниження прагнення до помсти, врегулювання ускладнень у міжособовій взаємодії. Теоретичні і практичні результати дослідження можуть бути використані під час викладання таких навчальних дисциплін, як «Політична психологія», «Соціальна психологія», «Диференціальна психологія», «Загальна психологія», «Психологія особистості». Отримані теоретичні і практичні результати дослідження можуть бути використані у змістовому наповненні спецкурсів «Психологія прощення», «Психологія агресії», «Психологія духовності», «Психологія розвитку», «Основи психотерапії», «Психологічне консультування», що сприятиме підвищенню якості професійної підготовки психологів та інших фахівців гуманітарного напрямку навчання. Отримані результати щодо готовності до самопрощення як предиктора психологічного благополуччя і зниження депресії у добровольців-ветеранів, психологічних предикторів психологічної пружності і посттравматичного зростання учасників воєнно-політичних подій можуть стати основою для розробки тренінгових програм, спрямованих на особистісне зростання, відновлення адаптаційних ресурсів з метою зростання психологічної пружності.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (довідка № 7/05 від 05.12.2023 р.) при викладанні дисциплін «Соціальна психологія», «Політична психологія», «Психологія соціальної взаємодії»; Інститута аналітичних досліджень і сучасної освіти (довідка № 1-12/1 від 01.12.2023 р.) при викладанні дисциплін «Психологія спілкування та міжособових стосунків», «Психологія індивідуальності»; Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 367 від 04.10.2023 р.) при викладанні дисципліни «Психологія».

Теоретичні та практичні напрацювання, представлені у дисертації, були використані у процесі психологічної реабілітації ветеранів, зокрема у психологічному консультуванні, у Благодійній організації «Благодійний фонд «Після Служби»» (довідка № 37 від 30.11.2023 р.); у процесі проведення груп психологічної підтримки у громадській організації «ХАЛОМ» (довідка № 289 від 4.12.2023 р.).

6. Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечено науково-теоретичним та методологічним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; системністю і комплексністю дослідження; застосуванням методів, що відповідають меті, предмету і завданням дослідження, зокрема валідних та надійних психодіагностичних методик; формуванням репрезентативної вибірки учасників дослідження; змістовним аналізом фактів і залежностей, отриманих на достатній вибірці респондентів;

поєднанням кількісного і якісного аналізу емпіричних даних; використанням сучасних методів математичної статистики.

7. Дотримання принципів академічної доброчесності.

Особиста участь автора в одержанні наукових та практичних результатів, що викладені в дисертаційній роботі, засвідчена активною присутністю у науковій спільноті та підтверджена відповідними документами. За результатами наукової експертизи дисертація Кравчук С. Л. «Психологія прощення у взаємодії суб'єктів воєнно-політичних подій» визнана оригінальною роботою, яка не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Матеріали дисертації пройшли апробацію на науково-практичних конференціях, конгресах, круглих столах, семінарах, звітних сесіях, зокрема на *міжнародних конференціях в Україні*: Міжнародній науково-практичній конференції «Україна і світ: діалог мов та культур» (19-21 березня 2014, Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі» (14-15 квітня 2017, Одеса), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук» (3-4 березня 2017, Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі» (31 березня – 1 квітня 2017, Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка і психологія: виклики і сьогодення» (5-6 травня 2017, Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у ХХІ ст.» (26-27 січня 2018, Львів), I Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення» (28-29 травня 2020, Київ), LXXXII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток науки в Україні під час воєнного стану» (30 березня 2022, Луцьк), LXXXIX Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Весняні наукові читання» (4 травня 2022, Івано-Франківськ), СХХІІІ Міжнародній інтернет-конференції «Розвиток науки та техніки в умовах воєнного стану» (3 травня 2023, Житомир), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу» (17-18 травня 2023, Полтава), Українсько-польській науковій конференції «Психологія перед лицем російсько-української війни» (19-20 травня 2023, Львів), VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» (22 вересня 2023, Київ), *міжнародних конференціях за кордоном*: X Mezinárodní vědecko-praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti – 2014» (27 unora – 05 březen 2014, Praha), XI International scientific and practical conference «Science and civilization-2015» (30 January-07

February 2015, Sheffield), XI Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Strategiczne pytania swiatowej nauki – 2015» (07-15 lutego 2015, Przemysl), XIV International scientific and practical conference «Science and civilization-2018» (30 January-07 February 2018, Sheffield), II International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (25-27 August, 2021, Manchester), III International scientific and practical conference «Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects» (29-31 August 2021, Berlin), XI International scientific and practical conference «European scientific discussions» (12-14 September 2021, Rome), VI International scientific and practical conference «Innovations and prospects of world science» (2-4 February 2022, Vancouver), XXXVI International scientific and practical conference «Science for the XXI Century: A New Commitment» (July 7-8 2022, Chicago); *всеукраїнських конгресах та науково-практичних конференціях*: II Всеукраїнському конгресі із соціальної психології «Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи» (7-8 листопада 2019, Київ), III Всеукраїнській конференції з міжнародною участю «Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми» (31 березня 2020, Київ); *наукових конференціях, семінарах та круглих столах*: II Науковій конференції «Західноукраїнська психологія вчора та сьогодні, присвяченої С. Балею, О. Кульчицькому, Я. Цурковському» (12 березня 2018, Львів), Методологічному семінарі відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України «Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів» (8 квітня 2021, Київ), Семінарі «Політико-правова свідомість у становленні професіонала в умовах воєнного конфлікту» – захід НАПН України на виставці «Освіта та кар'єра – 2021» (9 квітня 2021, Київ), Всеукраїнському круглому столі «Психологія російсько-української війни: внутрішній погляд» (7 квітня 2022, Київ), Науково-практичному семінарі «Соціально-психологічні проблеми ідентичності в умовах воєнно-політичного протистояння» (18 січня 2023, Київ, Суми), Науково-практичному семінарі «Психологія соціальної ідентичності в умовах війни» (26 квітня, 2023, Київ, Львів), I Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми клінічної психології, психотерапії та психологічного консультування» (17-18 жовтня 2023, Київ), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку» (27-28 жовтня 2023, Запоріжжя), а також на Звітних сесіях Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (2020, 2021), засіданнях лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (2020-2024).

За темою дисертації опубліковано 57 наукових праць, у тому числі:
- 2 розділи у колективних монографіях;

- 27 статей у наукових періодичних виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України;

- 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію (в.т.ч. 5, що включені до міжнародних наукометричних баз SCOPUS та/або Web of Science Core Collection;

- 21 тези та доповіді на наукових конференціях;

- 1 підрозділ у методичних рекомендаціях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

Розділи у колективних монографіях:

1. Кравчук, С. Л. (2012). Специфіка соціалізації агресії особистості та напрямки психологічної допомоги. У Т. В. Бушуєва, С. О. Ставицька (Ред.), *Практична психологія в системі вищої школи [Монографія]* (с. 284–302). К.: НПУ імені М. П. Драгоманова.

2. Kravchuk, S., Khalanskyi, V. (2019). The Family as a Source of Mental Trauma in the Military Conflict in Ukraine. In P. A. Barker (Ed.), *Tackling Trauma. Global, Biblical and Pastoral Perspectives* (pp. 229–245). Carlisle, Cumbria: Langham Global Library.

Особистий внесок здобувача у праці, опублікованої разом із співавтором, полягає у концептуалізації (формулюванні проблеми, ідеї та цілей дослідження, аналізі останніх досліджень та публікацій), обґрунтуванні дослідницького інструментарію, проведенні емпіричного дослідження та зборі інформації, обробці та аналізі результатів за допомогою статистичних методів, формулюванні висновків з проведеного дослідження.

Статті у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

3. Kravchuk, S. (2020). Willingness to Forgiveness as a Predictor of Mental Health and Psychological Resilience of Displaced Persons from the Zone of Military Conflict in Eastern Ukraine. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 10(1), 21–34. <https://doi.org/10.21277/sw.v1i10.503> (Web of Science (WOS))

4. Kravchuk, S. (2021). The Relationship between Psychological Resilience and Tendency to Forgiveness. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10(1), 11–21. doi: <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0002> (Scopus)

5. Kravchuk, S. (2021). Willingness to Forgive Oneself and Others as a Way of Personal Growth of University Students. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(3), 262–279. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/451> (Web of Science (WOS); EBSCO; ERIH+; Google Scholar; Index Copernicus)

6. Kravchuk, S., Khalanskyi, V. (2022). Forgiveness as a predictor of mental health in citizens living in the military conflict zone (2019-2020). *Journal of Education Culture and Society*, 13(1), 67–76. <https://doi.org/10.15503/jecs2022.1.67.76> (Web of Science, Index Copernicus, EBSCO, ERIH plus database)

Особистий внесок здобувача у праці, опублікованої разом із співавтором, полягає у концептуалізації (формулюванні проблеми, ідеї та цілей дослідження, аналізі останніх досліджень та публікацій), обґрунтуванні дослідницького інструментарію, проведенні емпіричного дослідження та зборі інформації, обробці та аналізі результатів за допомогою статистичних методів, формулюванні висновків з проведеного дослідження.

7. Kravchuk, S. (2022). Willingness to Self-forgive as a Predictor of the Well-being of Young Students. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14(4Sup.1), 264–272. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.4Sup1/671> (Web of Science (WOS); EBSCO; ERIH+; Google Scholar; Index Copernicus)

Статті у закордонних періодичних наукових виданнях, проіндексованих у інших базах даних:

8. Kravchuk, S. L. (2019). Hardiness as a factor of psychological resilience of youth in conditions of military conflict. *Mental Health: Global Challenges Journal*, 1(1), 42. <https://doi.org/10.32437/mhgcj.v1i1.19> (CrossRef)

Статті у фахових виданнях України, що включені до інших наукометричних баз (Index Copernicus, CEJSH, Eurasian Scientific Journal Index, Research Bible, Google Scholar, ERIH plus, OAJI, World catalogue of scientific journals).

9. Кравчук, С. Л. (2005). Психологічні особливості образи як негативної емоції особистості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка»*, 22, 27–29.

10. Кравчук, С. Л. (2006). Гнів та образа як емоційні прояви особистості. *Соціальна психологія*, 2(16), 104–112.

11. Кравчук, С. Л. (2009). Соціально-психологічні фактори сімейного насилля. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія «Психологічні науки»: Зб. наукових праць*, 27(51), 54–59.

12. Кравчук, С. Л. (2012). Психологічні особливості образи як негативного емоційного прояву особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія «Психологічні науки»: Зб. наукових праць*, 37(61), 202–206.

13. Кравчук, С. Л. (2014). Психологічні особливості емоційної стійкості та самоконтролю особистості. *Актуальні проблеми психології: Зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка*, X(26), 467–481.

14. Кравчук, С. Л. (2014). Психологічні особливості життестійкості особистості у зв'язку з її цінностями самоактуалізації. *Проблеми сучасної психології: Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, 25, 152–166.

15. Кравчук, С. Л. (2015). Психологічні особливості депресивності та емоційної нестійкості особистості середнього віку. *Проблеми сучасної*

психології: Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 28, 234–249.

16. Кравчук, С. Л. (2017). Психологічні особливості духовних цінностей та неконструктивних форм поведінки в юнацькому віці у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки», 1(3), 104–108.*

17. Кравчук, С. Л. (2017). До проблеми особливостей зв'язку духовних цінностей, життєстійкості та якості життя особистості в юнацькому віці. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія «Психологічні науки»: Зб. наукових праць, 5(50), 79–87.*

18. Kravchuk, S., Khalanskyi, V. (2017). The features of mutual relations in family and attitude to the political-legal sphere in the context of military conflict in Ukraine. *Humanitarium, 39(1), 100–115.*

Особистий внесок здобувача у праці, опублікованої разом із співавтором, полягає у концептуалізації (формулюванні проблеми, ідеї та цілей дослідження, аналізі останніх досліджень та публікацій), обґрунтуванні дослідницького інструментарію, проведенні емпіричного дослідження та зборі інформації, обробці та аналізі результатів за допомогою статистичних методів, формулюванні висновків з проведеного дослідження.

19. Кравчук, С. Л. (2018). Особливості життєстійкості як фактора психологічної пружності особистості юнацького віку в умовах воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету, 1(1), 99–105.*

20. Кравчук, С. Л. (2019). Життєстійкість та психологічна пружність особистості юнацького віку як запобіжники негативним наслідкам воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету, 1, 142–147.*

21. Кравчук, С. Л. (2019). Вивчення психологічної пружності особистості методом семантичного диференціала. *Науковий вісник Херсонського державного університету, 3, 22–30.*

22. Кравчук, С. Л. (2020). Методика «Діагностика готовності до прощення». *Психологічний часопис, 3(6), 74–83.*

23. Кравчук, С. Л. (2020). Валідизація опитувальника «Шкала прощення як риси характеру» на українській вибірці. *Проблеми сучасної психології, 1(17), 212–219.*

24. Кравчук, С. Л. (2020). Особливості зв'язку схильності до прощення з соціально-психологічною компетентністю. *Габітус, 16, 222–227.*

25. Кравчук, С. Л. (2020). Особливості зв'язку емпатії зі схильністю до прощення. *Габітус, 18(1), 117–121.*

26. Кравчук С. Л. (2020). Особливості зв'язку емоційного інтелекту зі схильністю до прощення. *Габітус, 19, 236–240.*

27. Кравчук, С.Л., Ковпак Т. В. (2020). Особливості зв'язку соціального інтелекту зі схильністю до прощення. *Габітус, 20, 239–244.*

Особистий внесок здобувача у праці, опублікованої разом із співавтором, полягає у концептуалізації (формулюванні проблеми, ідеї та цілей дослідження, аналізі останніх досліджень та публікацій), обґрунтуванні дослідницького інструментарію, проведенні емпіричного дослідження та зборі інформації, обробці та аналізі результатів за допомогою статистичних методів, формулюванні висновків з проведеного дослідження.

28. Кравчук, С. Л. (2021). Концептуалізація феномену прощення в міждисциплінарному дискурсі. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 47(50), 32–48.

29. Кравчук, С. Л. (2021). Схильність до прощення як предиктор зниження депресії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2, 118–125.

30. Кравчук, С. Л. (2021). Особливості готовності до самопрощення як предиктора психологічної пружності. *Габітус*, 23, 208–212.

31. Кравчук С. (2022). Ставлення до децентралізації та інтеграції мігрантів у місцеву громаду. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*, 20(49), 25–36.

32. Kravchuk, S. (2023). Positive religious coping as predictor of posttraumatic growth of veteran volunteers of the russian-ukrainian war. *Габітус*, 46, 217–221.

33. Кравчук, С. Л. (2023). Чинники ефективної інтеграції ВПО в територіальні громади. *Габітус*, 49, 193–198.

34. Кравчук, С. Л. (2023). Особливості оцінки воєнно-політичних подій як ефекти взаємодії локальної і громадянської ідентичностей. *Габітус*, 50, 153–157.

35. Кравчук, С. Л. (2023). Валідизація методики «Діагностика міжособового непростення в близьких стосунках» на українській вибірці. *Проблеми політичної психології*, 14(28), 159–173.

II. Опубліковані праці апробаційного характеру

36. Кравчук, С. Л. (2008). Гнів та образа як емоційні прояви особистості. *Materiály IV mezinárodní vědecko-praktická konference «Vědecke myšlene inflacního století – 2008» (15-31 března, 2008)*, 9, 47–55. Praha: Publishing House «Education and Science».

37. Кравчук, С. Л. (2011). Механізми формування порушень поведінки особистості в онтогенезі. Механізми формування порушень поведінки особистості в онтогенезі. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Перспективні інновації в науці, освіті, виробництві та транспорті – 2011» (21-30 червня, 2011)*, 16, 65–69. Одеса: Чорномор'я.

38. Кравчук, С. Л. (2013). Психологічні особливості регуляції емоційних станів особистості. *Материалы 9-й международной научной практической конференции «Текущие исследования и разработки» (17-25 января, 2013)*, 21, 34–35. София: «Бял ГРАД-БГ» ООД.

39. Кравчук, С. Л. (2014). Природа та функції психологічного захисту особистості. *Materiály X mezinárodní vědecko-praktická konference «Věda a*

technologie: krok do budoucnosti – 2014» (27 února – 05 března, 2014), 20, 28–30. Praha: Publishing House «Education and Science».

40. Кравчук, С. Л. (2014). До проблеми дослідження життєстійкості особистості. *III Всеукраїнський психологічний конгрес з міжнародною участю «Особистість у сучасному світі» (20-22 листопада, 2014)*, 130–133. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство».

41. Кравчук, С. Л. (2015). До проблеми дослідження психологічних особливостей емоційної стійкості особистості. *Materials of the XI International scientific and practical conference «Science and civilization-2015» (30 January-07 February, 2015)*, 18, 34–36. Sheffield: Science and Education LTD.

42. Кравчук, С. Л. (2015). Особливості соціально-психологічних детермінант конфліктності в родині. *Materialy XI Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Strategiczne pytania swiatowej nauki – 2015» (07-15 lutego, 2015)*, 14, 22–24. Przemysl: Nauka i studia.

43. Кравчук, С. Л. (2017). До проблеми дослідження духовних цінностей та девіантної поведінки молоді у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук» (3-4 березня, 2017)*, 71–74. К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

44. Кравчук, С. Л. (2017). До проблеми дослідження особливостей цінностей та неконструктивних форм поведінки молоді у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі» (14–15 квітня, 2017)*, 39–40. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки».

45. Кравчук, С. Л. (2017). До проблеми дослідження життєстійкості молоді та її неконструктивних форм поведінки в політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка і психологія: виклики і сьогодення» (5-6 травня, 2017)*, II, 54–57. К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

46. Кравчук, С. Л. (2018). Особливості психологічної пружності особистості як чинника запобігання негативним наслідкам воєнного конфлікту. *Materials of the XIV International scientific and practical conference «Science and civilization-2018» (30 January-07 February, 2018)*, 8, 68–70. Sheffield: Science and Education LTD.

47. Кравчук, С. Л. (2018). Психологічні особливості життєстійкості студентів та їх ставлення до активної участі в політичному житті суспільства в умовах воєнного конфлікту. *Психологічні виміри культури, економіки, управління*, 12, 27–38.

48. Кравчук, С. Л. (2018). Особливості поведінкових проявів психологічної пружності особистості як чинника запобігання негативним наслідкам воєнного конфлікту. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та*

психології у XXI ст.» (26-27 січня, 2018), 1, 15–18. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».

49. Kravchuk, S. L. (2021). Forgiveness and socio-psychological competence. *Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (August 25-27, 2021)*, 286–290. Manchester, United Kingdom: Cognum Publishing House.

50. Кравчук, С. Л. (2021). Емпатія особистості та її схильність до прощення. *Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference «Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects» (29-31 August, 2021)*, 21–27. MDPC Publishing. Berlin, Germany.

51. Кравчук, С. Л. (2021). До проблеми методів дослідження прощення. *Proceedings of the 11th International scientific and practical conference «European scientific discussions» (12-14 вересня, 2021)*, 215–217. Rome, Italy: Potere della ragione Editore.

52. Кравчук, С. Л. (2022). Стратегії розвитку та підтримання психологічної пружності особистості, родини, громади. *Матеріали Всеукраїнського круглого столу «Психологія російсько-української війни: внутрішній погляд» (7 квітня, 2022)*, 17–21. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, Асоціація політичних психологів України. Київ: Талком.

53. Kravchuk, S. L. (2022). Conceptualization of the Notion of «Sociocultural Identity». *Abstracts of the 36th International scientific and practical conference «Science for the XXI Century: A New Commitment» (July 7-8, 2022)*, 52–54. USA. Chicago: Primedia E-launch LLC.

54. Kravchuk, S. L. (2023). Concepts of «social identity» and «community identity». *Матеріали СХХІІІ Міжнародної інтернет-конференції «Розвиток науки та техніки в умовах воєнного стану» (3 травня, 2023)*, 142–145. Житомир.

55. Kravchuk, S. (2023). Effective factors of the integration of internally displaced persons to the local community. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу» (17-18 травня, 2023)*, 63–65. ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Полтавський інститут економіки і права. Полтава.

56. Кравчук, С. Л. (2023). Психологічна пружність як запобіжник негативним наслідкам російсько-української війни. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми клінічної психології, психотерапії та психологічного консультування» (17-18 жовтня 2023)*, 101–104. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Суми: Університетська книга.

57. Кравчук, С. Л. (2023). Почуття сорому. У С. Л. Чуніхіна (Ред.), *Технології подолання важких почуттів в індивідуальній та колективній реакції на суїцидів або його спробу у закладі освіти. Третинна профілактика суїцидів у закладі освіти: соціально-психологічні технології кризової*

взаємодії педагогічної спільноти, сім'ї, громади (с. 98–105). Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2023.

9. Відповідність дисертації вимогам пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197.

ВВАЖАТИ, що дисертаційна робота Кравчук Світлани Леонтіївни «Психологія прощення у взаємодії суб'єктів воєнно-політичних подій», подана на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.11 політична психологія є кваліфікаційною науковою працею, виконаною здобувачем самостійно, за своїм науковим рівнем, практичною та теоретичною цінністю, змістом та оформленням повністю відповідає вимогам п.7 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» до докторських дисертацій та паспорту спеціальності 19.00.11 політична психологія.

Рекомендація докторської дисертації до захисту.

Враховуючи актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, дисертацію Кравчук С. Л. «Психологія прощення у взаємодії суб'єктів воєнно-політичних подій», подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.11 – політична психологія, рекомендувати до захисту.

Рецензенти:

Рецензент
докт. психол. н., проф.,
головний науковий співробітник відділу
психології малих груп та міжгрупових відносин

Павло ГОРНОСТАЙ

Рецензент
докт. психол. н., проф.,
завідувачка відділу
психології спілкування

Галина БЕВЗ

Рецензент
докт. психол. н.,
завідувачка відділу
психології політико-правових відносин

Наталія ДОВГАНЬ